

Klavírní skladby Antonína Dvořáka na základních uměleckých školách

Metodický návod ke studiu Dvořákových klavírních skladeb pro děti a mládež

doc. PhDr. Tomáš Víšek, Ph.D.

Pokud se chceme problematikou výuky klavírního díla A. Dvořáka na počátečním stupni hudebního školství zabývat vskutku seriózně, musíme napřed vyřešit k a r d i n á l n í otázku – které skladby mají děti vlastně hrát a s kterými svou cestu za Dvořákem začít. Dvořák na klavír hrát dovedl, i často vystupoval, ale pouze jako doprovoděč či komorní hráč – sólovým pianistou nebyl, ani na něj nikdy nebyl školen. A druhý, ještě závažnější úkaz – skladby opravdu nejvhodnější pro děti jsou (pokud vyšly) často utopené v mnoha sešitech a dá docela velkou práci si jich všimnout a odsud je „vyextrahovat“. Zatím nebyl učiněn ani pokus o sborník takových skladeb – v r. 2005 sice vyšlo CD „Antonín Dvořák pro (mladé) klavíristy“, s 37 skladbami (Rosa Classic RD 1318), ale CD nejsou noty a ani tam není vše, pátrání od té doby zas pokročilo. Nesmí nás ani splést zdánlivě přehledný dvoudílný „modrý“ reprint kritického vydání *Klavírní dílo 1-2* (1. vyd. Editio Supraphon 1985-86, ed.č. H 7040) - některé okrajové skladby, jež by se ale pro děti dobře hodily, tu nejsou a na vhodnost jiných upozorněno nijak není. A nepomůže nám rovněž dvoudílné album *Nejkrásnější melodie* (sest. a uprav. Antonín Pokorný, 1. vyd. SNKLHU 1956 – 1.díl, ed.č. H 1989, resp. Editio Supraphon 1969 – 2. díl, ed.č. H 4750) – skladby jsou tu skoro všude transponovány a zlehčeně proškrtávány. Na požitek z domácího muzicírování vhodné, pro soutěže nepřipustné. Nemá smysl se už dnes vracet k různým návodům k výběru klavírní literatury (např. Z. Böhmová-A. Grünfeldová: Postup při výběru klavírní literatury, R. Kurzová: Postup při vyučování hře na klavír, J. Kàan: Postup při vyučování hře klavíru apod.) – soupisy jsou většinou několik desítek let staré, úroveň klavírní hry i u dětí strmě vzrostla a hlavně, autoři zde většinou uvádějí jen některé slavné opusy, které mechanicky dosazují, zatímco méně známé a často leckdy vhodnější skladby zcela pomíjejí. (Pravda, některé z nich tenkrát vydány ještě nebyly.) Následující řádky se pokoušejí tuto mezeru zacelit a uspořádat výběr skutečně ze všeho, co se po Dvořákovi zachovalo. Samozřejmě, génius takový soupis nepotřebuje – ale připusťme, že „negeniální zbytek národa“ by mohl (prostřednictvím svých učitelů) tento přehled uvítat a nechat se „navést“ na skladby odpovídající jeho technicko-přednesovému rozvoji. Zkrátka něco podobného, jako když v knize *Antonín Modr: Hudební nástroje* je vždy uvedeno, které tóny nezní dobře, které se špatně ozývají apod. – mistr zvládne vše, ale na možná úskalí je třeba upozornit. (A ani mistrovi nemusí být vždy dobře...)

Komu by snad následující řádky byly málo nebo by v nich něco postrádal, může si na internetu najít odkaz <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/91977> a „Text práce“ – podle obsahu nalezne úplně všechny dvouruční skladby, prakticky rozebírané téměř takt po taktu, vždy s notovou ukázkou začátku a mnoha dalších míst, srovnáváme i různá vydání, též se zřetelem k rukopisu.

Dejme se do toho – Dvořák za to stojí!

Úplně nejsnadnější skladbičky vyšly poprvé tiskem až v r. 1973 v sešitu *Eklogy – Listky do památníku* (Editio Supraphon, ed.č. H 5406). **Otázka** je nejkratší Dvořákovou skladbou vůbec, má jen 8 taktů. Musíme zde umět jen dvě věci – zpěvně vázat dvojhmaty, potažmo sexty (na nich je to vystavěno) a ovládat synkopický pedál (hustota harmonií, ač velmi střídavně psaných, je zde velická – ve 4.-5. taktu dokonce na každou osminu). Ještě jednodušší je **Lístek do památníku Es-dur** (jakási „odpověď“, ale s předchozí skladbou nemá nic společného), snad nejlehčí skladba z celého Dvořákovy odkazu – v levé ruce máme sice trochu větší rozsah než v předchozí, v pravé máme několik trojzvuků (a v levé jednu oktávu, byť se v nejhorším nemusí hrát), ovšem harmonicky je o dost přehlednější, prostší, pedál se mění důsledně po taktech. Kdo se už dotkl Alba pro mládež Čajkovského nebo Schumanna, problém mít nebude. A ještě bychom mohli mít k dispozici jednu věc podobného charakteru, pokud ji uznáme za skladbu. Než začal Dvořák psát svou nejslavnější skladbu, načrtl dva řádky v Ges-dur, ovšem ty pak přeškrtnal a na druhé straně už pokračoval Humoreskou, jak ji známe. Oněch 16 „zavržených“ taktů má však formálně (a dokonce i dynamicky) zcela ucelený tvar, ještě průzračnější než předchozí dvě skladby (prakticky stále prostá melodie s prostým doprovodem) – nemusely by tedy být zcela zapomenuty. Nikdy nevyšly – ovšem možno je stáhnout z výše uvedeného internetového odkazu (str. 418), příp. najít v rukopise pod sign. MČH 1616. A jaký bychom této miniatuře dali název? Snad „**Skica k Humoresce**“...

Jediná bezdiskusní věc, vždy uváděná v doporučené literatuře, jsou bezesporu **Dvě perličky**, vydávané u nás i v cizině. Psané značně úsporně (oktávy tu máme jenom dvě), téměř nepotřebují ani pedál (používat ho doporučuji opravdu spíš jen v místech, kde ruka nestačí – na vázání některých dvojhmátů nebo zvukovou podporu hlubších basů). Charakter a tempo můžeme dobře vyčíst ze samotných názvů – obvykle se začíná s č. 2 *Dědeček tančí s babičkou*, pomalým třídobým tancem téměř v duchu „Anny Magdaleny Bachové“, skladba by zněla dobře i na cembalo. U veselého, odvázaného č. 1 *Do kola!* bude asi hlavním motorem při studiu odvahy a silná chuť (ostýchám se napsat, že je to skladba především „pro kluky“) – výrazově může skladba uspokojit jak ve velmi rychlém, tak i uměřenějším tempu, zejména pokud nezapomeneme na střídání dynamiky.

Jen o trochu obtížnější jsou **Menuety op. 28**, potažmo první z nich. Několikrát vyšly již před kritickým vydáním, od r. 1961 vycházejí i v něm (viz *Tance – SNKLHU*, ed.č. H 3214). Není důležité, že to jsou ve skutečnosti ländlerové (dítěti tento tanec asi snadno představíme coby sousedskou) – jde především o schubertovsky průzračné, milé, líbivé skladby, a stejně jako u Schuberta a jiných autorů se jedná o řetězce tanců (zde v obou případech 5), které mohou být

jednotlivě vyjímány a různě mezi sebou kombinovány (což se u Schuberta i v různých tištěných vydáních často děje – tak proč ne tady?). 1. část *Menuetu I.* nás nesmí zmást svým relativně extrovertním rozmachem a množstvím oktáv v levé – č. 2, 3 a 4 jsou stylizována značně cudněji, technicky skromněji a dětem se mohou líbit, jen oktávu a občas i trojzvuky, zejména v levé (v č. 4 čtyřzvuk – obrat dominantního septakordu) už musí umět brát a pedál (kvůli hladkému a přirozenému průběhu) také. (Pedál tu ovšem Dvořák píše značně nahodile, vyjděme spíš ze zvukového reálu. Toto bohužel není u Dvořáka až tak výjimečné.) *Menuet II.* je už přece jen trochu náročnější na skoky, rozpětí, kontrapunktiky apod. – ale hlavně, není tak bezprostředně pěkný a hladce plynoucí na poslech. S jedinou výjimkou po všech stránkách – č. 2, průzračné, invenčně šťastné, občas až modální a pentatonické, možno jej brát též jako velmi záživné cvičení na nátryly, ani rozpětí oktávy zde není třeba. A tempo dle situace a chuti přizpůsobíme. (Úplný konec tohoto čísla je samozřejmě v desátém taktu s ojedinělým označením 3. volta – Dvořák zmínil jen D. C., Fine už ne, to učinili až editoři kritického vydání.)

Zcela zapomenuté **Presto Es-dur** (nazýváme podle udaného tempa, od Dvořáka název nemáme) vyšlo pouze v „sešitové“ kritické edici ve sv. *Klavírní skladby op. 52* (SNKLHU, ed.č. H 3177) jako Supplemento III – do výše uvedeného „modrého“ reprintu zařazeno nebylo a Burghauser je ve svém Tematickém katalogu označuje jako fragment, ač to fragment není! (Dochované segno před 24. taktem názorně naznačuje zamýšlený průběh skladby, ačkoliv „D. S. al ...“ ani „Fine“ tu vůbec nemáme, ale to opět není u Dvořáka nijak ojedinělé.) Skladba instruktivního charakteru jak stvořená pro děti, které se nebojí – velmi snadno si při ní představíme přelety ptáků (kraje skladby) či motýlků (střed). Velmi motivující, zábavné, úspornými prostředky se rozezná celá klaviatura. Dvořák navíc při psaní různé složitosti proškrtal a oprostil – na účinnosti to netratí, naopak doslova tím krajní části „zklavírněl“ ((chce to jen opravdu se na zápis pečlivě dívat, moc zřetelně to vytištěno bohužel není). A protože jde o miniaturu, mohou se i v repríze (pomyslné „da capo“) všechny repetice dodržovat – dle libosti, zdlouhavé to není.

A na závěr této úvodní série dvě skladby, jež díky svým okolnostem vzniku mohou být předmětem diskusí. První z nich načrtl Dvořák na tabuli svým žákům jako jednohlasé **Téma** k variacím (neplést si s velmi náročným, vrcholně profesionálním *Tema con variazioni op. 36!*) – a nejvíce se tyto variace povedly Oskaru Nedbalovi, jež za ně později dostal cenu, byly vydány a jen díky tomu se nám Dvořákovo téma (byť v Nedbalově aranžmá) zachovalo. Tuto skladbu tedy nenajdeme ve vydání Dvořákových skladeb, musíme pro ni jít na začátek (první tři řádky) Nedbalových Variací op. 1 vydaných F. A. Urbánkem nejprve v *Hudebním albu č. 3*

na str. 91 (ed.č. U.867.) a pak už i v notách ryze „nedbalovských“ (U.875.) Můžeme si ji také stáhnout z uvedeného internetového odkazu, je zde celá na str. 473. Téma vážné, Nedbalem ztvárněné trochu až chorálově, vhodné spíš pro větší ruce, ale protože je pomalé, bude od jistého stupně zvládnutelné. A připomenutí hodné.

Nevydaná **Vysocká polka** (rkp. sign. MČH 1696) patří k nejjednodušším Dvořákovým kompozicím – přestože je vystavěna hlavně na terciích (a v několika málo taktech i na oktávách – zde si můžeme dokonce občas legálně zvolit, zda je budeme hrát či ne). Charakter skladby může být i v pohodlnějším tempu účinný (Dvořák žádné neudal) a netratí na líbivosti, ani pedál tu vlastně nepotřebujeme. Bohužel, Dvořák tuto polku přímo nesložil, jen zapsal skladbu, kterou běžně slýchal od kapely v místě svého letního sídla ve Vysoké u Příbramě a jejíž autor už tenkrát nebyl znám. (I v Burghauserově Tematickém katalogu je skladba zmíněna jen v oddíle *V. Seznam zpracování cizích skladeb* – a je vždy slovo do pranice, zda ten, kdo upravil a někdy tím i „zachránil“ tradicionál, může být považován též za autora nebo ne.) Já osobně bych se za obě skladby přimlouval.

A teď už přecházíme o pár stupňů výš. Jednoduché se také – díky pravidelnému rytmu – mohou jevit i ostatní **polky**, tady jen trochu pozor na jejich charakter. Pro Dvořáka jsou polky jeho vůbec prvními klavírními skladbami a (na rozdíl od salonního Smetany) napodobují svět venkovských kapel, mezi kterými vyrůstal. To se týká jak „úředně“ první **Polky „Pomněnka“** (rkp. sign. MČH 1726 a MČH-SAD 950), tak její o pár let mladší „dvojnice“, Dvořákem zvané **Per pedes Polka**, místy využívající zcela stejného motivického materiálu (rkp. uložen v Českém muzeu hudby, zatím pod přírůstkovým číslem 1/2000). Ani jedna dosud nevyšla – u Pomněnky navíc není dochován rukopis, jen dva opisy, místy se lišící (informace v Bughauserově katalogu opravdu není pravdivá!), konečný tvar tedy bude vždy odhadnutým kompromisem. Trio Pomněnky navíc nesložil Dvořák, ale jeho zlonický učitel Ant. Liehmann – to ovšem na překážku být nemusí. U druhé polky rukopis máme, je celá Dvořáková, ovšem charakteru robustnějšího, máme zde skoro stále hustě vícezvuky, které Dvořák v Pomněnce (včetně oktáv) využívá o dost střídměji. Též je zde hodně repetice, dal segno apod. – pokud chceme opravdu vše poctivě hrát, je polka i dost těžká na výdrž a v některých plochách na 2. straně i de facto nehratelná (zase nutný kompromis). Náročností mezi těmito polkami stojí první vydaná **Polka E-dur** z 19 let (viz *Tance* – SNKLHU, ed.č. H 3214), inspirace se ale nezměnila. Ovšem skladatelsky nejvýše asi oceníme **Polku B-dur**, jež se později proslavila v orch. verzi jako Polka „Pražským akademikům“, ovšem klavírní znění je rovněž Dvořákově. Ze všech

polek nejmělečtější, technickými nároky zhruba na úrovni polky předchozí (a obě zhruba se obtížností rovnající Smetanově „Ze studentského života“), vyšla bohužel jen jednou, v rámci svazku *Antonín Dvořák - Taneční album op. 53*, vydaného Em. Starým pod ed. č. 2 – pak už ji nikde pro klavír nenajdeme.

A ještě upozornění – u „venkovsky účelových“ skladeb se často nehledělo na přesný zápis „Da capo“, „Dal segno“, „Fine“ apod., vycházelo se z běžné, každému tehdejšímu muzikantovi známé praxe a také asi trochu z citu. A tak zatímco např. u *Per pedes Polky* nám Dvořák zanechal docela dost detailů, u některých jiných se můžeme často jen dohadovat a spoléhat na své cítění! A protože u běžných „užitkových“ polek se velmi často od zpěvného tria už na začátek nevracíme (včetně nejslavnější „Škoda lásky“ a mnoha jiných), doporučuji stejný postup i zde a raději *Pomněnku* i *Vysokou polku* přirozeně zakončeme v polovině tria, na jeho tónice. Stejně tak vyřešili editoři *Polku E-dur*, byť zde rukopis tak jasný není – ale Dvořákovy (?) přípisky v něm také ne.

Trochu jsme odbočili – vraťme se nyní ke skladbám, které by měly plynule navázat na obtížnost (či spíš relativní neobtížnost) skladeb úvodních. Nejvíce jich asi najdeme v již zmíněných notách *Eklogy – Lístky do památníku* (Editio Supraphon, ed.č. H 5406), řada skladeb tu vyšla vůbec poprvé, některé podruhé. Eklogy zatím pominěme a věnujme se druhým skladbám (přestože Dvořák tak nenazval skoro nic, což u různých vydavatelů vyvolávalo poněkud zmatky či svévoli v pojmenování). O dvou nejsnazších jsme již mluvili, ovšem **Lístek do památníku fis-moll**, jediný vydaný již v r. 1921 v Hudební matici Umělecké besedy – dále jen HMUB (*4 eklogy – 2 impromptus – 3 lístky do památníku*, ed.č. H.M. 171 – zde jako č. 2), by se k nim mohl zdárně přidat a společně vytvořit jakousi minisuitu – kdyby ovšem nebyla tak často nepohodlná a na rozpětí dost náročná levá ruka... Je to opravdu škoda, zde by možná za to stálo ji citlivě zlehčit, zvukovost a celkový obraz se tím ohrozit vskutku nemusí. Jeden z tipů, jak by to možná šlo, uvádím ve své disertaci (viz internetový odkaz) na str. 216-217 – dávám druhým v úvahu, zda by taková úprava byla přípustná a třeba ještě víc dotažená (tóninu neměníme). V následujícím oddíle „Skladby bez názvu“ je ojedinělou raritou **Allegretto G-dur** (název opět podle tempa), náročností vhodné i pro I. stupeň ZUŠ, ovšem musíme být již asi seznámeni se světem (jakýchkoliv) skladeb Leoše Janáčka, zde jako by jej Dvořák opravdu předznamenal. (Skladba jinak vyšla i v r. 1921 v citovaném vydání HMUB, ovšem pod ed.č. H. M. 172, mezi impromptus, ač ji Dvořák nikdy tak nenazval.) A tři použitelné skladby nalezneme paradoxně i v závěrečném oddíle „Zlomky“, nikdy předtím nevydaným. Pomalá **Legenda**, psaná ještě před slavnými čtyřručními Legendami, nebyla dokončena, stejně tak v základu triolově unisonová a

houslový Mazurek trochu připomínající **Klavírní skladba e-moll** (název dle Tematického katalogu), pro kterou razím pojmenování „Presto“. Obě jsem se pokusil dokončit, obě se „vejdou“ do vyšších ročníků I. stupně, o obou (včetně dokončení) samozřejmě píše ve své disertaci. Pozor! - tyto dvě skladby, resp. jejich fragmenty, najdeme bohužel jen v „sešitovém“ kritickém vydání, do dvoudílného modrého reprintu kritických vydání Dvořákových děl se nedostaly. Jen třetí vhodnou skladbu z tohoto oddílu, se zase jen „přimyšleným“ názvem **Skladba D-dur**, najdeme i zde (pod názvem B 109/1, zatímco v sešitovém vydání má číslo V). Přestože je „úředně“ fragmentární, s chybějícím začátkem, dá se naprosto chápat jako kompaktní celek - technicky je ovšem trochu těžší, byť se základním charakterem prostším, přirodně průzračným. Když nepřepálíme tempo ani sílu, hrajeme s úsměvem a již jsme trochu zvládli svět Schubertových Impromptus (úplně nejvíc ovšem může připomínat málo známé posthumní Chopinovo Preludium As-dur), zvládneme ji taky. Doporučuji studovat ji „odzadu“, abychom se ne zcela pohodlným začátkem hned nezahltili.

Nyní se však již podívejme na nejslavnější opusy a formy, které nám Dvořák zanechal. Tady se jen občas neukvapme při výběru. Nejvyšší čas přejít na cyklus, ze kterého se dětem vybírá opravdu hodně – žel s výsledkem dosti často neadekvátním. Jde o **Silhouetty op. 8** – především o nejčastěji hraná čísla 2, 4 a 11. Č. 2 je sice ze všech nejkratší a zdánlivě bez problémů, ovšem v pravé ruce jsou vedoucí a doprovodné hlasy velmi těsně u sebe, takže v praxi „lezou jeden do druhého“ a melodie se tím nenávratně zkreslí. Největší boj jsem mnohokrát viděl u *Silhouetty* č. 4. Dokud dítě nebude umět hrát s nadhledem a zlehka oktávy a k tomu správný „nášlap na 1. dobu“ (předtaktí tato skladba opravdu nemá!), bude se skladbou stále jen zápasit. Konečně v č. 11 většinou spolkně žákovo veškeré úsilí snaha o pochytní levé ruky, a silhouetta tím pádem nezpívá ani nedýchá. A příliš pomalé tempo jí také nesluší. Snadnější se (ze všech těchto důvodů) jeví např. čísla 1, 5 (tempo se u ní nemusí až tak přehnat), 9 (pokud nebudeme stereotypně držet decimové rozpětí u rozložených doprovázejících akordů), příp. pomalejší č. 6 nebo 10 (pokud nebudou pro cítění dítěte příliš dlouhé). Na tento krásný cyklus se zkrátka vyplatí trochu si počkat – místy bych jej (i charakterem) přirovnal k Schumannovým „Dětským scénám“ op. 15, tam taky není dobré nechat se (navíc názvem) svést a dělat cyklus předčasně. Případně můžeme *Silhouetty* začít hrát nejprve v čtyřruční verzi – ale o tom bude ještě řeč v příslušném oddíle.

Některé silhouetty mají značně taneční charakter – podívejme se tedy přímo na další Dvořákovy tance. Mnohem více než u polek vyoral brázdu svými **Valčíky**, zde naopak Smetanu daleko předstihl. Vede samozřejmě Valčík A-dur op. 54 č. 1, ale i ostatní valčíky mohou děti zaujmout.

Některé (např. č. 1, 2, 4) jsou zvládnutelné již na I. stupni, jiné (např. č. 5 nebo 8) spíše ve druhém – ovšem silná chuť a motivace tu mohou dělat opravdu divy, hudebně jsou skladby nezničitelné. Je však třeba dobře dbát na uvolněnost obou rukou (samozřejmě v basech levé – ale přinejmenším stejně i v pravé, vystavěné velmi často na osminových dvojhmatech, s posloupností ne vždy zcela pohodlnou). Jinak by se hra mohla proměnit ve zbytečnou dřinu. Zmiňme se však ještě o valčících, o kterých se moc neví (a pro klavír vyšly jen v 19. století, pak už ne): orchestrální sérii „Pražské valčíky“ si Dvořák upravil pro klavír sám – a rovnou třeba říci, že technicky (i délkově) o dost přístupněji (pokud je nebudeme hrát jako celek, ale některý z nich si vybereme). Jen pozor, abychom tyto skladby nepopletli. Pokud uvidíme „Walzer“ (bez opusu – vyd. F. A. Urbánek, ed.č. U.1369), příp. od stejného vydavatele *Český památník taneční III.* (ed.č. 28), jsou to téměř nehrané Pražské valčíky, pokud uvidíme Valčíky (Walzer) op. 54 (vyd. buď Simrock, nebo české vydání), bude se jednat o výše uvedené skvosty. (Valčíky op. 54 č. 1 a č. 4 Des-dur byly běžně vydávány i samostatně – jen pozor, abychom nestudovali něčí zlehčenou úpravu, i ty se vyskytovaly.)

Jiná pro Dvořáka typická taneční forma – furiant – zůstane asi dětem zapovězena, tyto skladby jsou dosti náročné i pro profesionály. (Pravděpodobně i celkově nejpřístupnější Furiant op. 85 č. 7 – bude o něm ještě řeč.) Neprávem přehlížené jsou ovšem **Mazurky op. 56** – pokud nechceme tvrdošijně setrvat u největšího mazurkového génia Chopina, pak mohu vřele doporučit např. značně (i délkově) úsporné č. 3 *B-dur* (vejde se klidně i doprostřed I. stupně ZUŠ) nebo trochu těžší č. 6 *h-moll*, se střední durovou částí jakoby předpovídající „Páni a paní, vím, jak se ruší žal“ – jen v rytmu pochopitelně trochu jiném.

Vrcholný opus zralého Dvořáka, **Poetické nálady op. 85**, patří na ZUŠ jednoznačně do II. stupně. Ne že by všechny byly manuálně tak obtížné, ale přednesově vyžadují již pořádnou porci zkušeností a zralosti, které za několik málo let sotva dosáhneme. Například č. 3 *Na starém hradě* - kdo se nikdy nedotkl světa Chopinových nokturen či impresionismu a nezahloubal se do niterné krásy s touhou být prostředníkem při jejím sdělování, necht' tuto skladbu raději vzdá (nebo si na ni počká). Máme zde přístupnější věci – kdo už hrál Mendelssohnovy Písňe beze slov, tomu může být blízký svět č. 4 *Jarní* nebo ještě o dost umělečtějšího č. 9 *Serenáda*, komponovaných (formálně i stylisticky) přesně stejným způsobem. Nejsnazší vůbec je asi č. 6 *Vzpomínání*, téměř připomínající španělskou habaneru – několik taktů uprostřed (t. 54-58)) je sice zbytečně nepohodlných, ale těch je jen pár. A kdo rád spojuje chorálovité akordy a dovede z nich již vyklenout oblouk, pak je pro něj jak stvořené č. 13 *Na Svaté Hoře* (jako by tu Dvořák v náznaku citoval „Už mou milou do kostela vedou“ – „husičky nemáš doma“) – jediná

Dvořákova skladba v 5/4 rytmu, který ovšem v taktech vyšperkovaných malými, ale velmi snadnými notičkami rozložených akordů nemusíme až tak striktně propočítávat. Diskutabilní už jsou dvě další skladby – pokud máme uvolněné ruce a dobře ovládáme osminové oktávy, můžeme se pokusit o č. 7 *Furiant*, předepsané Allegro feroce nemusíme brát doslova, skladba zní hezky i pomaleji. A pro č. 8 *Rej skřítků* je bezpodmínečně nutná flexibilita zápěstí, loktů a vůbec celé ruky, jinak se snadno dostaneme do křeče (skladba je i dosti dlouhá a ani v kontrastních částech si moc neodpočineme. Že tato věc vyšla kdysi v tzv. Lidové edici, pokládám za neodpustitelný exces – snad editora název zmátl). Obě skladby zlehčil Ant. Pokorný do svých alb „Nejkrásnější melodie“ – je dobře, že si je každý může s menší námahou zahrát, ale pro soutěž tyto transponované úpravy použít samozřejmě nejdou. Obdobná situace je i u **Suity A-dur op. 98** (někdy zvané „Americká suita“, ale tak se nejmenuje) – zde přichází pro ZUŠ v úvahu jen zahloubaná, pomalá IV. část *Andante*. Jen opět pozor, abychom ji nehráli z výše zmíněného alba – transponována tu sice výjimečně není, zlehčená téměř taky ne, ale střední díl, docela náročný na rozpětí levé ruky, tu chybí. A jak **Humoresky op. 101**? Po č. 8 asi dítě těžko sáhne, je náročné a dost nevděčné přednesově i technicky, ovšem u jiných čísel může zaujetí skladbou opět dělat divy. Nejvíce samozřejmě u slavného č. 7 *Ges-dur* (proboha, jen žádné zlehčené úpravy – a kdo nemá smysl pro úsměvný výraz a poskočné přenášení, transkripcí do G-dur si také nepomůže!), ale třeba též u dlouhé, ale zábavné č. 5 *a-moll* a jiných. Náladově pestré, nálady se střídají i v rámci jednotlivých humoresek – to může dítě bavit, i se na oné variabilitě nálad hodně naučí. Proto vidím tyto skladby již někde na pomezí I.-II.stupně – leccos ale bude lepší neuspěchat, je zbytečné, aby se dítě s humoreskou pralo a přestala je bavit. Něco zkrátka při studiu těchto mimořádných skladeb už umět musíme.

Je však ještě jedna humoreska, hráčsky po všech stránkách přístupnější a dost málo známá – téměř laškovná **Humoreska Fis-dur** (vznikla trochu dříve, opus žádný nemá a bývá vydávána v jiných sešitech než výše uvedené humoresky, včetně úplně prvního vydání ve sborníku *Pianoforte 1.*, vyd. Velebínem Urbánkem, ed.č. V.42.U.). Hodí se dobře i pro vyšší ročníky I. stupně ZUŠ, a kdyby nebylo hned na 2. str. několik řádků rytmizovaných akordů v osminách a před koncem téměř stránkové trio z nekonečné řady vícezvuků, byla by ještě mnohem lehčí. Každopádně, posluchačsky nekomplikované a velmi příjemné dílko. (Novodobé kritické vyd. poprvé v SNKLHU 1959, *Impromptu – Humoreska*, ed. č. H 2850.)

Prošli jsme slavné opusy a formy - nyní se zkusme podívat na vhodné skladby, které nejsou podpořeny slavným názvem a často ani opusem, snad i proto se tak často nehrají, byť třeba **Ukolébavka** vyšla kdysi i v Edici Lidových Škol Umění a zrovna ona je lehce zvládnutelná

všem, kteří už běžně hrají Chopina či Schumanna apod. Občas bývá vydávána společně s **Capricciem**, poslední dokončenou Dvořákovou skladbou – ale pokud žák nemá skutečně smysl pro vtip a enormní chuť se tuto skladbu naučit, radši bych si na ni počkal, navíc jako by zde Dvořák spíš viděl partituru a zcela dokonale dle zápisu by tato skladba musela být hraná na 2 klavíry. (Hrát tón dle předpisu současně dlouze a krátce opravdu nejde.) To se spíš pustíme do jedné z nejrozpustilejších Dvořákových skladeb, s překrásným středním dílem – **Impromptu d-moll**. Nejspíš se k němu dostaneme ve výše uvedeném kritickém vydání SNKLHU z r. 1959 nebo ještě lépe v poopraveném vyd. Editio Supraphon 1979 (ed.číslo totéž), které ve 40. taktu poprvé opravilo vžitě c^2 na cis^2 v akordu na 2. době a lépe vypointovalo frázování dle znovunalezeného rukopisu. Skladbu ale vydal i Simrock (ed.č. 13657) a úplně poprvé J. R. Vilímek jako hudební přílohu „Humoristických listů“ (ed.č. J.R.V. 1, dostupné i samostatně). Pozor! – ve vydání HMUB z r. 1921 *4 eklogy – 2 impromptus – 3 listky do památníku* (ed.č. 170-171-172) tuto skladbu nenajdeme. Zajímavé kousky objevíme i v přehlížených **Klavírních skladbách op. 52**. Původně (vyd. F.Hofmeister, Leipzig 1881, ed. č. 7878-7881) vyšly jen čtyři – krajní (Impromptu a Eclogue) jsou opravdu hodně obtížné a pro profesionály, ovšem **č. 2 Intermezzo** je na hranici I.-II. stupně ZUŠ, náladově v duchu pomalých Chopinových nokturen (např. g-moll op. 15 č. 3 nebo op. 37 č. 2, ale i tóninově shodného c-moll op. 48 č. 1), vystavěno z přeplyvajících vícezvuků, ale díky pomalému tempu se hraje dost dobře. **Č 3 Gigue** je už náročnější, variační, rytmické, i s občasným přehazováním ruky přes ruku, chce to mít při hraní docela nadhled – proto ji vidím spíš v nejvyšším ročníku II. stupně ZUŠ. Hudebně by si ovšem zasloužila nebýt tak opomíjena. O pár stupňů menší náročnost máme v dvoustránkovém čísle **Tempo di Marcia**, poprvé vydaném až v krit. vydání tohoto opusu z r. 1961 (SNKLHU, ed.č. H 3177) – název uvádím dle tempového označení, Dvořák jej označil jen jako 5. číslo a do cyklu nakonec nepojal, krit. vyd. jej uvádí pod názvem Dodatek II. Nro. V. a „modrý“ reprint jako Supplemento (V). Značně nás může charakterem i sazbou upomenout na „Důležitou událost“ ze Schumannových Dětských scén – jen opakují, dost často se s Dětskými scénami začíná zbytečně brzy, kdy zejména na přednes dítě manuálně ani mentálně ještě nestačí. (A toto číslo přece jen o chloupek těžší než „příbuzná skladba“ je.)

A na závěr ještě nezapomeňme na již zmiňované **Eklogy**. Dvořák si jich nijak zvlášť necenil a vydat je nenechal, protože řadu témat pak uplatnil jinde (poprvé a nadlouho naposled vyšly teprve r. 1921 v Hudební matici UB, ed.č. H.M. 170, pak až v kritickém vydání). Hudebně jsou ovšem zajímavé, byť technicky místy ne zcela šikovné. Na nejvyšších ročnících ZUŠ bychom asi zvládli trochu „czernyovské“ **č. 3** (v šestnáctinách je sice občas nepohodlně psána pravá, ale

stačí něco přehodit z jedné ruky do druhé) a poslední č. 4, s často velkým rozpětím (naráz i rozloženě), ale jinak docela přehledná, i když je nejdelší. Frázovací obloučky zde ovšem spíš berme jako globální návod – přehnanou snahou o jejich zcela důslednou realizaci bychom lehkost a přehled o skladbě snadno ztratili. Obě vydání – dle formálních zákonů eklogy – vydedukovala konec skladby, Dvořák tu žádné „Fine“ neuvedl. (A 1. vyd. neuvádí „D. C.“ ani „Fine“ v žádné ekloze, vše doslova vypsalo.)

Samozřejmě, někdo může v soupise postrádat ještě další skladby, např. Skotské tance op. 41 (o těch ale ještě mluvit budeme). Neosobujeme si žádný patent na rozum – uvedené řádky jsou pouze dobře míněným (a z praxe dost vyzozorovaným) návodem k výběru, žádným rozkazem či zákazem. Nyní se však již zaměříme na oblast, kterou se Dvořák mezinárodně proslavil ještě víc. Možná bude pro leckoho překvapením, jak velké kvantum skladeb po něm zůstalo a čeho všeho se dotkla jeho ruka při **TVORBĚ NA 4 RUCI** – pravda, s často diametrálně odlišnou přístupností (i přitažlivostí). Ale nepředbíhejme.

Úplně nejjednodušší pro začátečníky jsou dva opusy, které Dvořák přímo sám neupravil, ale jejich úpravu sám schválil, v podstatě autorizoval (podobně jako např. slavnou Humoresku pro housle a klavír v úpravě Kreislerově) a bylo by škoda se o ně připravit – pro první krůčky jsou opravdu nejlepší.

Silhouettes op. 8 (arr. Theodor Kirchner) – jakmile si děti trochu osvojí hru vícezvuků a základní rytmické principy, mohou se o některou z nich pokusit. Nejprostěji stylizovanými (a přitom zvukově účinnými) se jeví č. 4, 5, 9, 11 a (pokud si dobře společně rozpočteme minikadenci v malých notičkách) č. 2 – tedy skoro všechno čísla, která se často ve dvouruční verzi studují předčasně a dítě s nimi místo přednesu jen zbytečně zápolí. Pravda, oproti dvouruční verzi jsou někdy tyto kousky „německy srovnanější“, agogika se zde občas dělá obtížněji. Ale moc často to nevádí.

Bohužel, česky Silhouetty v této verzi nevyšly (nebo o tom nevím). V knihovnách najdeme nejspíš staré dvoudílné vydání Friedrich Hofmeister, Leipzig (ed. č. 7992, 7993), v obchodech (alespoň německých) bychom možná sehnali nové vydání od stejné firmy z r. 2006 (FH 2947, 2948 – rev. Christoph Sobanski). Různice mezi těmito vydáními jsou v č. 6 (t. 31 sekund – v pův. vydání chybí osminová pauza před čtvrt'ovou), 7 (t. 27 prim – posl. akord v pův. vydání e-g-h, v novém e-a-cis; logičtější je e-moll), 9 (t. 29 sekund – v novém vydání v pr. r. překlep, má být gis-h) a 10 (t. 41 sekund – posl. nota v pr. r. v pův. vyd. eis, v novém vydání e. Dvouruční verze má e).

Dalším stupněm pro čtyřruční hru jsou *Skotské tance op. 41* (arr. Josef Zubatý) – hráčsky i posluchačsky přístupné, zábavné, jen trochu dlouhé. Protože jsou však pravidelně členěny po osmitaktích, můžeme klidně některé úseky vyškrtat, celkový dojem se tím většinou nenaruší. Dovolíme to? Nicméně, přinejmenším „větší polovina“ skladby by se (aspoň na soutěži) prezentovat měla – a proto vidím tuto skladbu jako celek spíš pro 6.-7. roč., třebaže řadu jednotlivých epizod by zvládly i děti mladší. (To se nakonec týká i původní dvouruční verze – ale čtyřruční je mnohem oblíbenější a také znatelně snazší.)

Na rozdíl od Silhouett, čtyřruční Skotské tance několikrát vyšly i česky – nejsnáze se dostaneme k vydání Editio Supraphon 1976 (Edice Lidových Škol Umění) nebo nově Ed. Bärenreiter Praha 2001 (totožné – obě ed. č. H 5851). V pův. vydání (Em. Starý, ed.č. Em515 S.) u primu na zač. t. 57 chybí křížek před d a takty 65-72 jsou zde u primu důsledně v unisonu pravé a levé (t. 65 začíná d²-d³, t. 69 začíná d³-d⁴) – nová vydání toto z důvodu ulehčení upravila. A v taktu 197 je i u primu f – nové vydání upravilo na mp. Jen pro úplnost – dvouruční znění nalezneme nejspíš v kritickém vydání v sešitu *Tance* (SNKLHU, ed.č. H 3214), příp. v *A. Dvořák – Taneční album op. 53* (Em. Starý, ed.č. 2), nebo ve vydání Ed. Bote & Bock (ed.č. 5383).

Nokturno H-dur op. 40 většinou neznají (a prakticky vůbec nehrají) ani profesionální klavírní dua, poněkud známější je v (rovněž autorově) verzi pro housle a klavír. Dá se nalézt asi jen v knihovnách (Ed. Bote & G. Bock, Berlin – ed. č. 13990, jinde na 4 ruce nevyšlo). Skladba je třístránková, tempo Molto Adagio – dalo by se říct, že je to hudba pro „chytré a zahloubané děti“. Nicméně už musí být trochu zběhlejší v rytmu (zákl. takt je 12/8, do kterého jsou ale několikrát vsazeny prosté čtvrtky, to třeba vysvětlit), musí už bez problémů brát oktávy a sekundista musí od poloviny ovládat i střídání různých trojzvuků v pravé, pravidelně vyplňujících osminový puls levé. Ale tempo rychlé není – a je škoda, že se této skladbě skoro nikdo nevěnoval.

Úplně zapomenutá je i čtyřruční verze skladeb *op. 52 (Impromptu, Intermezzo, Gigue, Eclogue)*, k nalezení asi opět jen v knihovnách (Ed. Friedrich Hofmeister, Leipzig – ed. č. 8114) – ostatně i původní dvouruční verze se hraje velmi málo. První ze skladeb je hodně technicko-rytmicky obtížná – ale č. 2 *Intermezzo*, pomalé a dlouhé jen jednu stránku, je zvládnutelné dobře, třebaže prim je psán značně hustě a náročně na různé ligatury ve vícezvucích (proto jej vidím až tak od 5. roč. výše, zatímco sekund je mnohem snazší a zvládne jej i žák o několik ročníků níž). Pro duo, které si chce vesele pohrávat a vzájemně se

kontrapunkticky doplňovat, je velmi vhodné č. 3 *Gigue*, byť krátké zrovna není – ale tempo není na začátku udáno, nemusíme se tudíž při vší veselosti štvát. A podivuhodné č. 4 *Eclogue* – formálně již trochu složitější (i delší), ale náladou nesmírně půvabné a především, ve stylizaci značně průzračné (oproti 2-ruč. verzi opravdu značně usnadní hraní). Pokud dostanou děti na tyto skladby chuť, od 6. roč. je již zvládnou určitě.

Přicházíme ke slavným opusům, které nicméně už často patří svou náročností do vyšší kategorie. Nesmírnou výhodu ovšem mají – dají se poslechnout z mnoha nahrávek, takže pokud se dětem něco mimořádně zalíbí a chtěly by to hrát, může je to pozitivně motivovat k práci, „dokud se to nenaučím“, a mohou na tom vyloženě vyrůst, získat nové kvality, odhalit nové své možnosti. V nejslavnějším cyklu, *Slovanské tance op. 46 a 72*, už samozřejmě musíme mít základy techniky v malíčku, bez problémů a dřiny brát oktávy a akordy, mít přehled o rytmu (Dvořák je někde dost často střídá), naučit se společně zvládat změny temp (totéž) apod. Nejsnadnějšími čísly se jeví tance č. 4, 6 (POZOR! – v Simrockově vydání jsou č. 3 a 6 přehozena, ale správné pořadí je 3=As-dur, 6=D-dur, jak máme v českém vydání), 10 a 16, příp. i 12 a 14 (ale u těch máme až nepřehledné množství posuvek a nepatří ani k nejnápaditějším). Uvedená čísla bychom od 6. roč. zvládat měli, u ostatních tanců záleží opravdu na motivaci a zdravém zhodnocení situace a možností. Případně se ještě můžeme pokusit o *Polonézu Es-dur*, jež do cyklu nepatří, ale zejména jako tanec k předtančení na plesech se hodně proslavila. Je docela dlouhá, ale formálně i technicky zcela přehledná (česky nevyšla, ale Ed. Peters – ed. č. 7647 – ji vydával docela často).

Legendy op. 59 jsou celkově dost náročné technicky, výrazově i souhrově, jsou většinou i docela dlouhé, spíš pro konzervatoristy. V nejvyšších ročnících II. stupně by se daly zvládat č. 4, 8 (byť obě patří k delším), 7, 9, snad i 10. Ještě náročnější, byť posluchačsky hodně vděčný, je cyklus *Ze Šumavy op. 68*, téměř jakási analogie 2-ruč. cyklu Poetické nálady op. 85. Manuálně nejjednodušší, zvládnutelné i v nejvyšších ročnících I. stupně, je č. 5 „Klid“, mnohem více proslavené ve verzi pro violoncello a klavír a docela náročné na přednes (je už zde třeba opravdu být básníkem klavíru, umět pracovat s agogikou a to vše navíc „ve společném vydání“). I v tomto cyklu může hudební přitažlivost dělat divy, takže silná chuť nakonec možná bude stačit ke zdolání např. č. 1 „Na přástkách“ – ale spíš až na závěr II. stupně, skladby jsou zde obecně ještě delší než Legendy a chtějí již vspělost konzervatoristů.

A na závěr ještě informativní přehled ostatních Dvořákových skladeb, jež on sám upravil pro čtyřruční klavír. Je to odraz doby dychtivě se rozvíjejícího domácího muzicírování, kdy nebyl rozhlas ani gramofon, dvouruční výtahy by často byly nemístně těžké či nuceně zjednodušované a v neposlední řadě šlo i o požitek z hraní ve dvou. (Lehké ovšem tyto úpravy velmi často nebyly – buď byla úroveň domácí hry tenkrát rozvinutější než dnes, nebo se na detaily a přesnost příliš nehledělo.) Dnes už tyto úpravy (jedná-li se o transkripce orchestrálních děl) slouží prakticky jen k výuce dirigování a nově nevycházejí, nalezneme je tedy v knihovnách, antikvariátech, často i mezi vyraženými notami. Soupis skladeb byl pořízen podle knihy Antonín Dvořák – Tematický katalog (J. Burghauser - 2. vyd. 1996, str. 363-381), kde byly na pravou míru uvedeny i některé omyly v této oblasti. Podle této příručky jsou originálními Dvořákovými úpravami skladby

Serenáda E-dur, op. 22

Smyčcový kvintet G-dur, op. 77

Slovanské rapsodie (č. 1-3), op. 45

Ouvertura F-dur

Domov můj, op. 62

Symfonie G-dur (č. 8), op. 88

Scherzo capriccioso, op. 66

Dumky (klav. trio), op. 90

Husitská, op. 67

Symfonie e-moll (č. 9), op. 95

Symfonie d-moll (č. 7), op. 70

Holoubek, op. 110

Symfonické variace, op. 78

Píseň bohatýrská, op. 111

Smyčc. kvartet E-dur, op. 80

U 4-ruč. vydání některých dalších skladeb je uveden Dvořák, ač autorem úpravy není (V přírodě op. 91 – ve skut. J. Suk, Karneval op. 92 – ve skut. O. Nedbal), jinde není uveden nikdo a omylem bývají často připisovány Dvořákovi (např. Maličkosti/Bagatellen op. 47 – ve skut. J. Zubatý, který nejvíce Dvořákovi upravoval). Tyto transkripce by za autentické brány být neměly. A co nejspíš by z přehršle skutečných autorových úprav mohlo zaznít na soutěžích? Z orchestrálních skladeb určitě *Serenáda E-dur op. 22*, jmenovitě její 1. a 2. část (další věty jsou trochu dlouhé – a obdobná úprava Serenády d-moll op. 44, vzdor proklamaci v tištěných notách, bohužel není Dvořákova). Jinak se spíš zkusme podívat do uvedených komorních děl – tam bychom některou z vět najít rovněž mohli. To už by ale opravdu chtělo vzít si noty – a zkusit v nich hledat sám.

Hodně štěstí!

